

Міжнародно-правова охорона культурної спадщини в контексті міжнародних зобов'язань України

Ю.Л. Юринець
кандидат юридичних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,

Розглянуто систему міжнародних правових актів у сфері охорони культурної спадщини, учасницею яких є Україна. Систематизовано зобов'язання, які виникають з цих актів. Проаналізовано практику їх дотримання в Україні.

Рассмотрена система международных правовых актов в сфере охраны культурного наследия, участницей которых является Украина. Систематизированы обязательства, которые возникают из данных актов. Проанализирована практика их соблюдения в Украине.

The system of the international legal certificates in sphere of protection of the cultural heritage which participant is Ukraine is considered. The systematized obligations which arise from the given certificates. The analyzed practice of their observance in Ukraine

Ключові слова: культурна спадщина, міжнародні акти, міжнародне право, охорона культурної спадщини.

Постановка проблеми

Згідно зі ст. 54 Конституції України [1], культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Збереження культурної спадщини людства та розв'язання глобальних екологічних проблем є обов'язковими умовами існування та розвитку людської цивілізації. Традиційно заходи охорони культурної спадщини були винятково сферою внутрішньо-правової діяльності держав. Усвідомлення міжнародним співтовариством виняткової важливості цих аспектів життєдіяльності людини сприяє тому, що захист культурних цінностей та збереження природного середовища поступово стають предметом міжнародно-правового регулювання [2]. У доповіді, виголошеній 25.04.2000 р. [3], зазначалося, що всього у сучасному міжнародному праві на той момент налічувалося більше 100 міжнародно-правових актів уні-

версального і регіонального характеру, що регламентують питання виявлення, збереження, охорони, вивчення і популяризації культурних цінностей. Система цих актів є настільки розгалуженою, що є підстави говорити про міжнародне право охорони культурних цінностей [4].

Видається очевидним, що зазначена система міжнародних правових актів породжує певні обов'язки для держав, що підписали ці акти (приєдналися до цих актів). Україна приєдналася до низки важливих міжнародних актів в сфері охорони культурних цінностей (культурної спадщини). Отже, актуальним є розгляд цих актів, а також зобов'язання, які випливають із цих актів для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Місце України в міжнародно-правових відносинах з приводу охорони культурної спадщини розглядалося у фундаментальному виданні [5]. Разом із тим, з моменту здійснення цього видання накопичений новий матеріал – як науковий, наприклад [2, 6–8], та і прак-

тичний (нові приєднання України до міжнародних конвенцій, судова практика тощо). Отже, видається цікавим комплексне дослідження всієї системи міжнародних правових актів у сфері охорони культурної спадщини, принаймні тих, учасницею яких є Україна. Водночас об'єктом дослідження в роботі [2] обрано міжнародно-правові відносини держав-учасниць щодо Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини [9], а також міжнародно-правові відносини, що виникають у зв'язку з прийняттям Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини [10]. В роботі [6] розглядаються питання впливу вимог Гаазької Конвенції 1954 р. про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту [11] на поведінку держав в цій сфері в мирний час. У роботах [7, 8] аналізуються положення кількох міжнародних актів в цій сфері, однак узагальнення зобов'язальних для держав вимог не здійснюється. Разом із тим, окремі питання з цієї тематики (в контексті міжнародних зобов'язань України) розглядалися автором цієї статті в роботі [12].

Невирішені частини загальної проблеми

Частиною загальної проблеми реалізації міжнародних актів в сфері охорони культурної спадщини є систематизація зобов'язань, які витікають з цих актів, і аналіз рівня їх виконання.

Слід при цьому зазначити, що існує низка міжнародних документів, до яких Україна на даний момент не приєдналася і які не породжують для неї міжнародних зобов'язань, зокрема [8, 13]: Міжнародна хартія з охорони і реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія, 1964 р.), Міжнародна хартія з охорони історичних садів (Флорентійська хартія, 1981 р.), Міжнародна хартія з охорони історичних міст (Вашингтонська хартія, 1987 р.), Міжнародна хартія з охорони археологічної спадщини (Лозаннська хартія, 1990 р.), Міжнародна хартія з охорони традиційної архітектурної спадщини (Стокгольмська хар-

тія, 1998 р.), Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини (Краківська хартія, 2000 р.), Ризька хартія з автентичності та реконструкції історичних об'єктів у контексті збереження культурної спадщини (2000 р.), Будапештська декларація із всесвітньої спадщини (2002 р.). Хоча існують підстави вважати, що приєднання до цих документів сприяли б поліпшенню пам'ятникоохоронної справи в Україні, в цій статті ці документи не досліджуються.

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є дослідження особливостей реалізації міжнародних актів у сфері охорони культурної спадщини, систематизація зобов'язань, які витікають з цих актів, і аналіз рівня їх виконання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Згідно зі ст. 9 Конституції України [1], ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [14], чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Аналогічні положення містяться і безпосередньо в законах України щодо охорони культурної спадщини. Так, згідно зі ст. 48 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [15], ст. 21 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» [16], ст. 2 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [17], якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені відповідним законодавством України, застосовуються правила міжнародного договору України. Таким чином, міжнародні норми права, в тому числі й у

сфері охорони культурної спадщини, мають пріоритет над нормами внутрішнього законодавства України.

Слід зазначити, що суди України застосовують, хоча і дуже рідко, норми міжнародних Конвенцій і договорів як норми прямої дії. Так, у Постанові Вищого господарського суду України від 30.11.2005 р. у справі № 35/262-04 [18] вказується, що відповідно до принципів, закріплених в ст. 10 Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону архітектурної спадщини Європи» [19], держава проводить комплексну політику збереження архітектурної спадщини, яка передбачає охорону архітектурної спадщини як одну з головних цілей планування забудови міської та сільської територій, а також забезпечує врахування цієї вимоги на всіх етапах розробки планів розвитку територій та виконання процедур видання дозволів на проведення робіт; заохочує програми реставрації та підтримання в належному стані архітектурної спадщини; розглядає збереження та освоєння архітектурної, як один з головних напрямів політики в галузі культури, охорони навколишнього середовища і загального планування. Тому суд відмовив у позові щодо спонукання органу приватизації до приватизації об'єкта нерухомості, який визнаний пам'яткою культурної спадщини.

Аналіз міжнародних конвенцій і договорів свідчить про те, що для визначення об'єктів захисту в сфері культурної спадщини визнані власне «культурна спадщина» та/або «культурні цінності». В роботі [3] автор дотримується тієї точки зору, що поняття «культурна спадщина» та «культурні цінності» є не відрізненими. Зокрема, в ст. 44 Основ законодавства Російської Федерації про культуру [20] застосовується диспозиція «культурна спадщина народів Російської Федерації, у тому числі культурні цінності, що зберігаються у фондах державних і муніципальних музеїв, архівів і бібліотек, картинних галерей, в асортиментних кабінетах підприємств художньої промисловості і традиційних народних промислів, включаючи приміщення і будівлі, де

вони розташовані...». У ст. 3 цих Основ надано визначення «культурна спадщина народів Російської Федерації – матеріальні і духовні цінності, створені в минулому, а також пам'ятники та історико-культурні території і об'єкти, значущі для збереження і розвитку самобутності Російської Федерації і всіх її народів, їх внеску в світову цивілізацію. Отже, за російським законодавством, культурна спадщина охоплює нерухомі об'єкти (пам'ятники та історико-культурні території і об'єкти), рухомі культурні цінності (що зберігаються у фондах державних і муніципальних музеїв, архівів і бібліотек, картинних галерей тощо) та духовні цінності.

Водночас в українському законодавстві ці поняття розрізняються. Так, згідно із Законом [15], об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність. Тобто об'єкт культурної спадщини, як правило, нерухомий об'єкт. Рухомі об'єкти культурної спадщини – це такі об'єкти, які обов'язково поєднані з нерухомим об'єктом культурної спадщини. З іншого боку, якщо зважити на перелік видів «культурних цінностей», визначений у Законі «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [17] (оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва; предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних органі-

зацій, науки, культури та мистецтва; предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок; складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва; старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції; манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фотодокументи, окремо чи в колекції; унікальні та рідкісні музичні інструменти; різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність; рідкісні поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування; зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність; рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології), то видно, що ці об'єкти є суттєво рухомими. Це підтверджується і самою назвою Закону [17], оскільки цінності такого виду можуть ввозитися та вивозитися без завдання їм шкоди.

У міжнародних конвенціях, які мають обов'язкову силу для України, об'єкти охорони також визначаються по-різному. Серед таких документів:

– Гаазька Конвенція [11]. Культурними цінностями визнані як рухомі об'єкти (які приблизно відповідають Закону [17]), так і нерухомі об'єкти (які приблизно відповідають Закону [15]), а саме: а) цінності, *рухомі або нерухомі*, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні місцезнаходження, архітектурні ансамблі, які представляють історичний або художній інтерес, витвори мистецтва, рукописи, книги, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукцій цінностей, вказаних вище; б) будівлі,

головним і дійсним призначенням яких є збереження або експонування рухомих культурних цінностей, вказаних у пункті (а), такі як музеї, крупні бібліотеки, сховища архівів, а також укриття, призначені для збереження в разі збройного конфлікту рухомих культурних цінностей, вказаних у пункті (а); с) центри, в яких є значна кількість культурних цінностей, вказаних у пунктах (а) і (б), так звані «центри зосередження культурних цінностей»;

– Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності [21]. Предметом захисту визнано переважно рухомі об'єкти культурних цінностей, які приблизно відповідають Закону [17], зокрема, відокремлені частини нерухомих об'єктів, у тому числі археологічні знахідки;

– Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [9]. В якості об'єктів культурної спадщини, які підлягають захисту згідно з Конвенцією, визнано нерухомі об'єкти (які приблизно відповідають Закону [15]), а саме: пам'ятки – твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі – групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця – твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології. В Конвенції під природною спадщиною розуміються: природні пам'ятки, створені фізичними й біологічними утвореннями або групами таких утворень, що мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики чи науки; геологічні й фізикогеографічні утворення й суворо обмежені зони, що є ареалом видів тварин і рослин, які за-

знають загрози й мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження; природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси;

– Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [10]. Об'єктом захисту встановлені ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини;

– Конвенція про охорону підводної культурної спадщини [22]. Об'єктом захисту визначені всі сліди людського існування, які мають культурний, історичний або археологічний характер і частково або цілком, періодично або постійно знаходяться під водою протягом не менше 100 років, а саме: об'єкти, споруди, будинки, артефакти й людські останки разом з їхнім археологічним і природним оточенням; судна, літальні апарати, інші транспортні засоби чи будь-які їхні частини, їхній вантаж або інший вміст, разом із їхнім археологічним і природним оточенням; предмети доісторичного характеру;

– Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи [19]. Об'єктами архітектурної спадщини, які підлягають захисту, визнані: пам'ятки (усі будівлі та споруди, що мають непересічне історичне, археологічне, мистецьке, наукове, соціальне або технічне значення, включаючи усі особливості їхнього технічного виконання та оздоблення); архітектурні ансамблі (однорідні групи міських або сільських будівель, що мають непересічне історичне, археологічне, мистецьке, наукове, соціальне або технічне значення і характеризуються спільністю чітких територіальних ознак); визначні місця (створені спільно людиною та природою частково забудовані ділянки, які мають чітко визначені характерні і однорідні риси, характеризуються спільністю чітких територіаль-

них ознак і мають непересічне історичне, археологічне, мистецьке, наукове, соціальне або технічне значення). Зазначене формулювання надає більш розгорнуте визначення, ніж поняття «об'єкти архітектури та містобудування», визначене Законом [15];

– Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини [23];

– Європейська ландшафтна конвенція [24]. Прийнята з метою, зокрема, охорони, регулювання та планування всіх ландшафтів Європи. Об'єктом охорони визначений «ландшафт» – територія, як її сприймають люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та/або людських факторів; ландшафт є суттєвим компонентом оточення людей як вираження різноманітності їхньої спільної культурної та природної спадщини та як основа їх ідентичності.

Отже, об'єкти охорони відповідно до законодавства України ближче відповідають переліченим міжнародним документам.

Розглянемо, у межах поставленої мети статті, деякі вимоги перелічених міжнародних документів у контексті проблем охорони культурної спадщини, які стали предметом громадського обговорення в Україні останнім часом.

Так, згідно зі ст. 4 Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи [19], кожна Сторона Конвенції зобов'язується: 1) запровадити відповідні контрольні і дозвільні процедури, необхідні для правової охорони об'єктів архітектурної спадщини; 2) запобігати спотворенню, руйнуванню або знищенню об'єктів спадщини, що охороняються. З цією метою кожна Сторона зобов'язується запровадити законодавство, яке: а) вимагає подання до відповідного компетентного органу будь-якого плану зруйнування або зміни вигляду пам'яток, що вже охороняються або щодо яких здійснюється процедура забезпечення охорони, а також будь-якого плану зміни функціонально прив'язаної до них території; б) вимагає подання до відповідного компетентного органу будь-якого плану, що стосується архітектурного ан-

самблю або будь-якої його частини чи визначного місця і передбачає: зруйнування будівель, спорудження нових будівель, значну зміну вигляду, яка переінакшує характеристики будівель або визначних місць; с) дозволяє державним органам вимагати від власника об'єкта архітектурної спадщини, що охороняється, здійснювати необхідні роботи або виконувати такі роботи самим, якщо власник не може їх виконати; d) дозволяє примусове відчуження об'єктів архітектурної спадщини, що знаходяться під охороною. Аналогічні вимоги містяться і в Рекомендаціях ЮНЕСКО про збереження культурних цінностей, яким загрожує небезпека внаслідок проведення громадських чи приватних робіт [25].

Згідно зі ст. 14 Конвенції [19], з метою підвищення ефективності заходів державних органів, спрямованих на визначення, охорону, реставрацію, підтримання в належному стані об'єктів архітектурної спадщини, а також на управління ними та просвітницьку діяльність, пов'язану з ними, кожна Сторона зобов'язується: 1) створити на різних рівнях процесу прийняття рішень відповідні механізми, які забезпечували б інформацію, консультування та співробітництво між загальнонаціональними, регіональними та місцевими властями, культурними установами і асоціаціями, з одного боку, і широкими колами громадськості, з іншого боку; 2) сприяти розширенню кола спонсорів і некомерційних асоціацій, що займаються питаннями архітектурної спадщини.

Отже, в контексті вимог Конвенції [19] держава, в тому числі Україна, повинна: запобігати спотворенню об'єктів архітектурної спадщини; запобігати руйнуванню таких об'єктів; забезпечувати якнайширше обговорення містобудівних проектів. Як ми побачимо нижче, ці вимоги в Україні належним чином не виконуються.

Крім того, згідно зі ст. 5 Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини [23], кожна Сторона Конвенції зобов'язується: ii) забезпечити

систематичні консультації між археологами та фахівцями з питань міського і регіонального планування з метою створення можливостей для: а) внесення змін до тих проектів розвитку територій, які можуть мати негативний вплив на археологічну спадщину; б) забезпечення *достатніх часу та ресурсів* для проведення належного наукового дослідження відповідної ділянки території та опублікування його результатів; iii) забезпечити повне врахування місцевостей, що мають археологічну цінність, та їхнього контексту в оцінках екологічних наслідків та рішеннях, що приймаються на їхній основі; iv) передбачити зберігання на місці їхнього знаходження, коли це практично можливо, тих об'єктів археологічної спадщини, які були знайдені під час забудови територій.

Згідно зі ст. 6 цієї конвенції [23], кожна Сторона Конвенції зобов'язується: 1) передбачити державну фінансову підтримку археологічних досліджень національними, регіональними і місцевими органами згідно з їхньою відповідною компетенцією; 2) збільшити обсяг матеріальних ресурсів для превентивної археології: а) шляхом ужиття належних заходів для того, щоб у великих державних або приватних проектах розвитку територій передбачалося покриття із ресурсів державного або приватного сектора, у разі необхідності, всіх витрат на проведення будь-яких необхідних археологічних робіт, пов'язаних із такими проектами; б) шляхом включення до бюджету таких проектів на додаток до витрат на проведення оцінки екологічних наслідків, яка необхідна для розробки запобіжних заходів при екологічному і регіональному плануванні, статті витрат на здійснення попередніх археологічних досліджень та розвідки, на підготовку підсумкового наукового звіту, а також на опублікування і облік результатів у повному обсязі.

Згідно зі ст. 5 Європейської ландшафтної конвенції [24], кожна Сторона зобов'язується: а) визнавати ландшафти у законі як суттєвий компонент

оточення людей, як вираження різноманітності їхньої спільної культурної та природної спадщини, та як основу їх ідентичності; б) встановлювати та впроваджувати ландшафтну політику, спрямовану на охорону, регулювання і планування ландшафту шляхом прийняття конкретних заходів, викладених у статті 6; с) встановлювати порядок участі широкого загалу, місцевих і регіональних органів влади та інших сторін, заінтересованих у визначенні та впровадженні ландшафтної політики, згаданої у пункті б) вище; д) включати ландшафт до власної регіональної і міської планової політики та до її культурної, екологічної, сільськогосподарської, соціальної та економічної політики, а також до будь-якої іншої політики, що може безпосередньо або опосередковано впливати на ландшафт.

Якщо порівняти тепер фактичну українську практику з вимогами аналізованих міжнародних актів, то слід зазначити таке.

1. В Україні не забезпечується надійного запобігання будь-якому плану зміни території, функціонально прив'язаної до об'єктів спадщини, що охороняються (ст. 4 Конвенції [19]). Класичним прикладом таких порушень є видача дозволів на будівництво в буферній зоні Лаври і Софії Київської. Так, ЮНЕСКО попередила Україну про те, що може розпочати процес занесення Києво-Печерської лаври і Софії Київської у вказаний «список під загрозою» [26], на що автором вже зверталася увага в роботі [27].

2. В Україні не забезпечується належний контроль за схоронністю пам'яток культури, які знаходяться в приватній власності, хоча, згідно зі ст. 4 Конвенції [19], держава повинна контролювати стан навіть тих об'єктів культурної спадщини, які знаходяться в приватній власності. В якості прикладу зазначимо, що в статті [28] зроблений огляд будинків, розташованих в м. Києві, «що становлять культурну цінність» і які руйнуються внаслідок недбалого ставлення власників до їх збереження. Зроблений огляд 9 об'єктів, до яких байдужі

органи державної влади, на що автором вже зверталася увага в роботі [27].

3. У контексті конвенційних вимог відповідності планів забудови археологічним, ландшафтним, екологічним потребам та участі громадськості в обговоренні проектів, сумнівними є рішення щодо спрощення та/або виключення таких процедур з Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [29]. Так, при проведенні в Росії «круглого столу» з проблем правозастосування Російською Федерацією міжнародних актів у сфері охорони культурної спадщини ще в 2009 р. зазначалося [30], що виключення із відповідного законодавства вимог здійснення експертизи проектів містобудівних, землевпоряджувальних, меліоративних робіт, а також документів, що відносяться до господарських робіт, що ведуться на території культурних об'єктів, які охороняються, суперечить рекомендаціям ЮНЕСКО і шкодить справі охорони культурної спадщини. Зараз Україна «наступає на ті самі граблі».

4. Слід також наголосити на тому, що згідно з Конвенцією [19], об'єктами архітектурної спадщини, які підлягають захисту, визнано всі будівлі та споруди, що мають непересічне історичне значення. Тобто історичної значущості об'єкта достатньо для того, що визнати такий об'єкт пам'яткою. Водночас у статті [31] звертається увага на те, що, наприклад, в Києві під загрозою ліквідації знаходиться майже 107 будинків, які мають історичне значення, зокрема, пов'язані з діяльністю історичних постатей, але не внесені до реєстру нерухомих пам'яток України (ст. 13, 14 Закону [19]). Разом із тим, в Рекомендаціях ЮНЕСКО [25] наголошується на тому, що термін «культурні цінності» охоплює не тільки виявлені й зареєстровані архітектурні, археологічні та історичні місцевості й споруди, а й незареєстровані залишки минулого, а також сучасні місцевості й споруди, що мають мистецьке значення (п. 2 розділу 1); заходи щодо збереження культурних цінностей мають поширюватися на всю територію держав і не повинні обмежу-

ватися окремими пам'ятками й місцевостями (п. 3 розділу 2); варто мати охоронні описи важливих культурних цінностей, незалежно від того, зареєстровані вони чи ні (п. 4 розділу 2).

Отже, Україна має суттєві зобов'язання перед світовою та європейською спільнотою щодо охорони культурної спадщини. Нові закони та зміни до існуючих повинні прийматися виключно з дотриманням цих зобов'язань. І навіть якщо ці умови в законах не дотримуються, пріоритет мають міжнародні норми. Іноді українські суди застосують їх як норми прямої дії.

Проведений аналіз свідчить також про те, що міжнародні акти щодо охорони культурної спадщини не містять достатньо надійних гарантій їх дотримання. В цьому контексті за приклад слід взяти Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [32]. В цій Конвенції введено поняття «зацікавлена громадськість» (ч. 5 ст. 2), що означає громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середови-

ща, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей даного визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають зацікавленість. Згідно зі ст. 9 цієї Конвенції, такі організації мають право на звернення до суду з оскарженням рішень, які не відповідають принципам охорони культурної спадщини. Вважаємо, що поступово необхідно запроваджувати ці механізми у сферу охорони культурної спадщини.

Висновки

На сьогодні міжнародна спільнота має у своєму розпорядженні досить розвинене міжнародне регулювання у сфері охорони культурної спадщини, яке зобов'язує держави дбайливо ставитися до власного культурного надбання. Встановлено, що Україна недостатньо ретельно ставиться до дотримання цих норм. Тому постає необхідність поступового впровадження в культурно-охоронну сферу діяльності механізмів судового оскарження рішень, які не відповідають принципам охорони культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Мельничук О.І. Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві : автореф. дис... канд. юр. наук: спец. 12.00.11 / О.І. Мельничук. – К., 2006. – 19 с.
3. Молчанов С.Н. Об определении понятий «недвижимые культурные ценности» и «недвижимое культурное наследие» [Доклад: Вторая межрегиональная научно-практическая конференция «ИРИТОП-2000», Москва, 25.04.2000 г.] / С.Н. Молчанов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.patrimony.ru/page4/page33/page192/page105/page114/>
4. Акуленко В.І. Міжнародне право охорони культурних цінностей / В.І. Акуленко, В.В. Максимов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=41696>
5. Україна в міжнародно-правових відносинах / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького / [Ю.С. Шемшученко (відп. ред.), В.І. Акуленко (упоряд.), В.І. Акуленко (відп. ред.)]. – К. : Юрінком, 1996. – Кн. 2 : Правова охорона культурних цінностей. – К. : Юрінком, 1997 – 863 с.
6. Потапова Н.А. Международно-правовые проблемы охраны культурных ценностей и законодательство Российской Федерации : автореф. дисс... канд. юр. наук: спец. 12.00.10 / Н.А. Потапова. – М., 2001. – 20 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=102526>

7. *Василенко В.* Діяльність країн СНД в ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини / В. Василенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1240/62/>
8. *Прибега Л.* Національна нормативно-правова та міжнародна охорона культурної спадщини / Л. Прибега. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spadshina.com.ua/File/Pribega.doc>
9. *Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: прийнята ЮНЕСКО 16.11.1972 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 04.10.1988 р. № 6673-XI.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_089
10. *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини: прийнята ЮНЕСКО 17.10.2003 р., приєднання України – згідно Закону України від 06.03.2008 р. № 132-VI.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_d69
11. *Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту: підписана 14.05.1954 р., ратифікована СРСР (дата передачі ратифікаційної грамоти СРСР – 04.01.1957 р.).* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_157
12. *Юринець Ю.Л.* Охорона культурної спадщини: Міжнародні документи та зобов'язання України перед європейською спільнотою / Ю.Л. Юринець // *Юридична газета.* – 15.02.2011 р. – № 7 (272). – С. 22.
13. *Панова С.* Коментар для «Юридичної газети» / С. Панова // *Юридична газета.* – 15.02.2011 р. – № 7 (272). – С. 22.
14. *Про міжнародні договори України: Закон України* // *Відомості Верховної Ради України.* – 2004. – № 50. – С. 540.
15. *Про охорону культурної спадщини: Закон України* // *Відомості Верховної Ради України.* – 2000. – № 39. – С. 333.
16. *Про охорону археологічної спадщини: Закон України* // *Відомості Верховної Ради України.* – 2004. – № 26. – С. 361.
17. *Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України* // *Відомості Верховної Ради України.* – 1999. – № 48. – С. 405.
18. *Офіційний сайт Вищого господарського суду України.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitr.gov.ua/docs/28_1089033.html
19. *Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи: прийнята 03.10.1985 р., ратифікована Законом України від 20.09.2006 р. № 165-V.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_226
20. *Основы законодательства Российской Федерации о культуре от 09.10.1992 г. № 3612-1.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.roskultura.ru/law/zakrf/09/10/1992/1/image/380.html>
21. *Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності: прийнята ЮНЕСКО 14.11.1970 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 10.02.1988 р. № 5396-XI.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_186
22. *Конвенція про охорону підводної культурної спадщини: прийнята ЮНЕСКО 02.11.2001 р., ратифікована Законом України від 20.09.2006 р. № 164-V.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c52
23. *Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини: підписана 16.11.1992 р., ратифікована Законом України від 10.12.2003 р. № 1369-IV.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_150
24. *Європейська ландшафтна конвенція: підписана 20.10.2000 р., ратифікована Законом України від 07.09.2005 р. № 2831-IV.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_154
25. *Рекомендація про збереження культурних цінностей, яким загрожує небезпека внаслідок проведення громадських чи приватних робіт: прийнята ЮНЕСКО 19.11.1968 р.*

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_723

26. ЮНЕСКО може занести Лавру і Софію Київську у «список під загрозою» – [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2009 р. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/ukr/wonderful/4a572b466b23f/>.

27. Юринець Ю.Л. Проблеми забезпечення законності в діяльності суб'єктів владних повноважень у сфері реалізації культурних прав громадян / Ю.Л. Юринець, Л.М. Белкін // Правничий вісник Університету «Крок». – 2010. – № 4. – С.

28. Романюк А. Эти дома забыли / А. Романюк, С. Одаренко, Н. Полищук // Газета по-киевски. – 02.09.2009 р. – С. 10-11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mycityua.com/articles/life/2009/10/02/124829.html>

29. Kyiv Post. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/opinion/or-ed/gora-narodila-mishu.html>

30. Лопатникова О. Россия – единственная из стран Европы, которая движется назад в деле охраны объектов культурного наследия / О. Лопатникова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.spravedlivo-online.ru/content/news/SER1.php?news=5110>

31. Рыдван М. В Киеве снесут еще 107 старинных домов? Причем законно / М. Рыдван. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lb.ua/news/2011/01/13/80597_V_Kieve_snesut_eshche_107_starinnih.html

32. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: підписана 25.06.1998 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_015&p=1297343308220308